

FİKİRLER

Cilt : 3

15 İkinci kânun 1931

Sayı : 64

ŞEHİT KUBİLAY

Günlerden beri yeni mefkûre yolcuları göz yaşı döküyor. Taassup ve cehalete, genç bir muallim daha kurban verdik. Lâkin ey taassup ve cehalet! Nur ve irfan, yaptığın bu engizisyon cinayetinin itikamını senden alacaktır.! Türk ölkesinde artık cehalete hayat yok! Sen, bizden bir Kubilay aldın. Fakat Kubilayın arkadaşları, zabitler ve muallimler elinde yetismekte olan yeni neslin hepsi birer Kubilaydır. Bu millet, artık muasır medeniyet yolundan dönmiyecektir.

Kubilayın hayatı:

Kubilayın ana ve babası Girittlidir. 1322 de İzmirde doğmuştur. Babası Hüseyin efendi, Girittteki mallerini satmak üzere Giride gittiğinde, Balkan muharebesi başlamıştır. Hüseyin efendi, Yunanlılara yakalanmamak için bir yelkenli ile yola çıkmış isede yolda Yunan korsanları yakalamış ve Atinaya götürmüşlerdir. Atinada, parasını aldıktan sonra şehit etmişlerdir.

Öksüz Kubilay, annesine ve dayısına kalmıştır. Sonra bu ile Aydında yerleşiyor. Kubilay adı, ona İzmir muallim mektebinde verilmiştir. Çocukluk adı (Mustafa) dır. Altı yedi yaşlarında olan bu öksüz yavru, Aydında Kenzülrifan mektebine devama başlıyor.

Aydının işgali esnasında, aile Antalyaya hicret ediyor.

Kubilay, Antalya muallim mektebine giriyor. Birinci ve ikinci seneleri bitiriyor. Fakat o sırada Antalya muallim mektebine giriyor. Birinci ve ikinci seneleri bitiriyor. Fakat o sırada Antalya muallim mektebi lağvediliyor. Kubilay,

İzmir Muallim mektebine naklolunuyor. Muallim mektebinin üçüncü ve dördüncü sene derslerini burada görüyor.

İzmir Muallim mektebindeki arkadaşları, onu: «minnetsiz yaşamaktan zevk duyan, kararlarında sabit, cessur» bir arkadaş olarak tanırlar.

İzmir Muallim mektebi, bir yaz, yamanlar dağında bir kamp yapmıştı. Kubilay, dağda bir gün kaybolarak idare heyetini ve bütün arkadaşlarını telâşa düşürmüştü.

Bu sırada Erkek Muallim mekteplerinin, tahsil müddetinin beş se-

neye iblâğı kararlaştırılmıştı. Bazı Muallim mektepliler buna itiraz etmişlerdi. Kubilayda itiraz edenler arasında görü-lüyordu. Bu sebeple Brussa Muallim mektebine nakli tensip edildi. Beşinciseneyi Brussa Muallim mektebine nakli tensip edildi. Beşinciseneyi Brussa Muallim mektebine nakli tensip edildi. Beşinciseneyi Brussa Muallim mektebine nakli tensip edildi.

rada 10 Teşrinisani 926 dan Teşrinievvel 927 a kadar muallimlik etti.

Aydında aynı mektepte meslekdaşı Vedide hanımla hayatlarını teşrik etmişlerdir. ve bu birleşme, onlara (Vedat Ak Tuğ) adında bir yavru verdi. Kubilay 929 Teşrinievvel yirmi üçünde Menemenin(umarızki yakında Menemen adı Kubilay olacaktır.) ozaman Zafer namında olan ve bugün Kubilay mektebi namı verilen mektebe nakledildi.

izmirin aziz evlâdı Necati Öleli İki Yıl Oldu.

2-1-931 günü heyecanlı ve hararetli inkilâp çocuğu Necati'nin ölümünün ikinci yıl dönümü idi.

Canlı, kudretli ve fedakâr inkilâpçı hayatiyle milletin kalbinde unutulmaz ve derin bir sevgi bırakmış olan aziz Necati'nin adını muhabbetle anmayı vazife biliriz.

İzmirin asil çocuğu Necati'nin acısı kalplerde öyle yerleşmiş, ki her yeni seneye girerken bu ayrılığın hüznü; neşemizi kırıyor, kalplerde ki sızıyı tazeliyor.

Fikirler ailesi; kendi uzvundan olan Merhumun hatırasını bu vesile ile de taziz etmek ister.

1 Eylül 926 senesinde Aydının Sultanhisarı muallimliğine tayin edildi. Burada iki ay, dokuz gün kaldı. Aydındaki Gazi Paşa mektebi ikmal edilince buraya kıymetli muallimler aramıyordu. Kubilayı Sultanhisardan alup Gazi Paşa mektebine verdiler. Burada

Kubilay, Menemendeki vazifesine başlamadan askerliğe davet olunarak Harbiyeye gitti. Harbiyedeki tahsil müddetini bitirdikten sonra Menemendeki alayda staj görüyordu.

Nasıl şehit edildi? Bunu, facia mahallinde bulunup dahiliye vekiline nakleden bir ihtiyardan dinliyelim:

«— O sabah, erkenden eyimden çıktım. Şurada ki camide namazımı kıldım.. Dışarı çıktım.. Yavaş yavaş yürüyordum.. Birdenbire bir çığırış duydum:

— Ey camaattt!..

Durdum kulak kabarttım.. Etrafıma baktım: Üçü silâhlı olmak üzere altı adam gördüm. Hepsi de genç, fakat hepsi de sakallıydı...

Bunlardan önde gideni boyuna, avazı çıktığı kadar haykırıyordu:

— Eyyy camaattt!.. Mehdî bugün çıktı.. İki saate kadar sancakı şerifin altından geçmeyen gâvurduuurr!..

Ve diğerleri, ellerindeki yeşil bayrakı sallayarak haykırıyordu:

— Gâvurduuurr!..

— Geçmeyenleri kılıçtan geçireceğiz..

— Kılıçtan geçireceğiz!..

İçlerinden biri durmadan, yerden avuç ayuç toprak alarak iki tarafına savuruyor, durmadan okuyup üflüyordu..

Ben ve camiden çıkanlar, bu hal karşısında donduk kaldık....

Bir az sonra kendisine Mehdî süsü veren (Derviş Mehmet) elindeki bayrağı şu güdük ağaca dikti.. Ve iyice tutturmak için de ahaliden bir ip istedi.. İçimizden biri kuşağını çıkardı verdi...

Nasıl oldu bilmiyorum, meydana dolduran kalabalığın arasında, bayrak dikilirken el çırpınlar oldu.. Mehdî boyuna, elindeki saate bakarak, etrafa, okuyup üflediği toprağı savurarak söyleniyordu:

— Bayrağın altından geçmeyen gâvurdur!..

Namazdan çıkan halk, hep meydana yığılıyordu..

Tam o sırada jandarma yüzbaşısını gördüm.. Çekine çekine

ortaya ilerledi.. Adeta korka korka sordu:

— Me var? Ne oluyor ağalar? Mehdî cevap verdi:

— Bugün hükûmet açılmıyacak.. Dükkânlar açılmıyacak.. Camie gireceğiz.. Dua edeceğiz.. Herşey düzelecek.. Herşey yoluna girecek!..

Jandarma kumandanı:

— Pek âlâ!

Dedi.. Yürüdü gitti..

Aradan beş dakika ya geçti ya geçmedi bir ikinci yüzbaşı peyda oldu.. Bu da merakla yaklaştı:

— Ne var?.. Ne oluyor?..

Ne tahaf!.. Mehdî bu yüzbaşıyı yanına yanaştırmak istemedi:

— Yanaşma!

Diye bağırды..

Yüzbaşı, yavaş yavaş, ve gülerek sokuldu.. Tekrar sordu:

— Ben yabancı değilim..

Ne oluyor?..

— Bugün hükûmet açılmıyacak.. Dükkânlar açılmıyacak.. Camie gireceğiz.. Dua edeceğiz.. Herşey düzelecek!..

Yüzbaşı başını salladı:

— Yaaa! dedi.. Pekâlâ ağam. Şimdi derhal tellâl çıkar-talım.. Ahaliyi toplayalım!..

Mehdî, yüzbaşının arkasını sıgazladı..

— Berhurdar ol!..

İlk müfreze geliyor..

Yüzbaşı çekildi.. Ahali gitgide büyüyordu..

Yirmi dakika geçti..

Birdenbire meydanı otuz kırk nefer silâhlarına süngü takarak abluka ettiler..

İçlerinden genç birza bit, korkmadan ileri atıldı. Mehdinin yakasını tuttu. Şiddet ve hiddetle sarstı.

Mehdî kuvvetli bir adamdı.. Genç zabiti silkeleyip yere attı. Ve elindeki silâhı çevirerek zabite ateşledi. (Bu kurşun zavallı Kublayın omuzundan girip arkasından çıkmıştı.) Yaralı zabıt, yarasının ağırlığına rağmen ayağa kalktı.

Yobaz, ikinci bir kurşun savurdu..

Kublay vuruluyor!

Zavallı genç yarasından akan kanlarla meydandan çekildi, Halktan bir kısım hu esnada uzun uzun el çırparak alkışlıyor, ve.. Haykırıyordu: Allah allah allah!..

Genç, biraz sonra cami havlısında kayboldu..

Aradan onbeş dakika geçti.. Asilerden biri, Mehdînin yanına gelerek, zabitin cami avlısında yattığını haber verdi.

Bunun üzerine Mehdî dişlerini gıcırdatarak yanındakilere sordu:

— Bıçak nerde?..

— Torbada..

Birinin torbasından yirmi beş santim uzunluğunda, parıl parıl yanan bir bıçak çıktı..

Mehdî bir arkadaşıle camiin avlısına girdi..

Biz uzaktan duyduk..Zavallı yaralı gencin sesi yalvarıyordu:

— Kesmeyin beni..

Mehdî hiddetle homurdanıyordu:

— Anlaşıldı.. Anlaşıldı.. Sen daha çocuksun.. Kesilmekten korkuyorsun.. Seni yüzü koyun yatırayım da görmeyesin...,

Tüylar ürperten manzara!..

Bundan sonrasını ihtiyar evkaf memuru görmemiş.. Diğerleri anlatıyor...

Mehdî, genç ve yaralı zabiti yüzü koyun yatırdıktan sonra bir ayağını, yaralı omuzuna koyuyor, bir elile saçlarından tutuyor.. Ve diri diri boğazlıyor..

Sonra da elindeki, gayet muntazam kesilmiş başı, camiin önündeki büyükce bir taşın üzerine koyuyor:

— Gördünüz mü, diyor, kâfirlerin akıbeti işte budur!..

Sonra:

— Getirin bir ip! Diye bağırıyor... Biriken halk yığınının arasından biri dükkânına koşarak bir ip getiriyor... Bir diğeri belinden kuşağını çıkarıp veriyor... Kesilmiş başı bayrağın tepesine bağlıyorlar.

İlk kurşunu atan şehit

Bu sırada kırıbeğçisi Mustafa görünüyor..

Mustafa oradaki bir telgraf direğini siperalarak ateşe başlıyor..

İlk evvel Mehdî, sonra bir arkadaşı vuruluyor..

Devriş Mehmet derhal silâhını bekçinin üzerine doğrularak Mustafayı gözünden vuruyor..

Rivayete nazaran jandarma kumandanı, hâdiseyi odasından seyrederken, şehirden yarım saat mesafedeki garnizonda bulunan alaya telefon ederek vaziyeti bildirmiş..

Çok geçmeden makineli tüfenk takımı yetişiyor..

Müfrezeyi idare eden kumandan, makineyi, meydana nazır bulunan askerî mahfile yerleştiriyor.. Fakat birdenbire asileri ateş altına almak kabil olmuyor.. Çünkü onun telâk-kisine göre bu takdirde meydanı dolduran ve bayrağın tepesine çekilen kesik başı alkışa tutan halkın da telefata vereceğini düşünüyor..

Bunun içindir ki, müfreze kumandanı, havaya ateş ediyor. Ve tedricen havaya doğru bir yayılım ateşi başlıyor..

Bu esnada meydanın aldığı manzara görülecek şeylerdenmiş.. Mehdî boyuna haykırıyormuş:

— Bize kurşun işlemez..

— Biz şeyhiz.. Biz devrişiz... Kaçmayın!!!

Fakat ahali, tabii dört bir tarafa dağılmaya başlıyor..

İstenilen vaziyetin hasıl olduğunu gören yüzbaşı, bundan sonra asilerin üzerine ateşe başlıyor.. Asilerin üçü derhal geberiyor.. Diğerleri, meydanın karşısındaki mezbahadan kaçmağa muvaffak oluyorlar..»

Bu şahadet hadisesi, vatani baştan başa teessür ve heyecan içinde braktı. Hele Büyük Gazinin buyurduğu gibi «mürtecilerin gösterdiği vahşet karşısında Menemendeki ahaliden bazılarının alkışla tasvipkâr bulunmaları bütün cümhuriyetci ve vatanperverler için utanılacak bir hadisedir..»

İrtica - medeniyet; bizde tanzimat devrinden beri çarpışmaktadır. Bu, eski mefkûre - yeni mefkûre kavgasıdır. Maarif teşkilâtımız bütün kuvvete halkımıza şunu anlatmağa çalışmalıdır; Önümüzde iki yol var: ya köle olmak, ya muasır medeniyeti kendimize özmal etmek.

Şehit Kubilay! Hiç şüphe yok ki, senin kanın yeni mefkûreyi çok kuvvetlendirdi ve daha kuvvetlendirecektir.

M. Rahmi

Ceddaniyet nazariyesi

ve

Terbiye

(Bu çok kıymetli makale, FİKİRLER için yazılmıştır.)

Muharriri

Brüksel darülfünununda ve muallim
mekteplerinde profesör

Dr. Decroly

(Ceddaniyet ve tekrarlama - Recapitulation) denilince başlıca iki nazariye hatıra gelir. Gerçi bu nazariyeler, bazen, birbirleriyle karıştırılıyorsa da bunlar birbirinin aynı değildir. (Ontogeni - ferdin hayatı), (Philogeni - nevi ve cinsin hayatı)nı tekrar eder. Bu bir biyolojik prensip olup rahindeki beşer büyüyesi tekâmülünü, hayvan cinsleri ile mukayese etmektir.

Bu müvazat, tam olmamakla beraber bu nazariye lehinde öne sürülen hadisat, oldukça sağlam; ve aleyhinde öne sürülen şeyler ise hissi ve metafizik şeyler ve teferruata ait noktalardır.

Yetişkin, büyümüş insanların bünyesinde en basit hayvanlar (amipler ve noktiluque ler gibi olan kanımızdaki beyaz kürrecikler, müstekil nesil huveyneleri... silise protozuerlere müşabih olan teneffüs ve müeneviyye yollarındaki müstekil ve daima hareketteki cellules cilisicenler...) bulundukça, kulak adeleleri, ve el ayasındaki faydasız adeleler kör bağırsak vesaire gibi el'an mevcut veya nevileri mahvolmuş hayvanların bazı azası izlerine insanda tesadüf ettiğimiz müddetçe.. (Tekerrür) nazariyesi, bu hadisatı en iyi izah edenidir.

İşte morfolojik tekrarlama budur. Buna (nebatî - végétatif) tekerrür de denilebilir.

Tekerrür nazariyesinin ikincisi, yani (fert, ırkın geçirildiği safhaları geç) meselesini halletmek daha güçtür. Zira bu, yüksek cümlelî asabiye ve onun en muaddal üf'uleleriyle: içtimai, fikri ve bedilî ef'ulelerle alakadardır.

Meseleyi, antropolojik hadiseler ve çocuğun fikren

inkışafı seyri tarassutlarına dayanarak halletmek istiyen (Woods Hutchinson) a göre: muhtelif mütevali devreler arasında kat'i bir rabıta ve münasebet iddia olunmakla beraber bu bapta bir muvazat kabul etmeğe maddi bir delil ve esas mevcuttur. Bu mütevali devrelerin mevcudiyetini ispat etmek için, gıda elde etme vasıtalarına istinat ediyor. Bu hususta atideki cedvelde göreceğimiz beş devre kabul ediyor. (1)

(1) Bu bapta Chamberlain i biraz tadil etmiştir. Chamberlain:
The child. Astady in the Evolution of Man.

W. Hutchison cedveli

Devreler	Müddet	Devrenin ne zaman hakim olduğu	Devrenin başlıca evsafı	Oyunlar ve eğlenceler
1 Ot ve gök yaşı	0-5 yaş	Üçüncü yaşta	Miyar, ağızdır. eli-ne geçen bir şey-in eyi veya fena olduğunu anla-mak için ağzına götürür.	Isırmak ve tat-mak oyunları.
2 Av ve kapma	4-12»	Yedinci yaşta	Yabancılardan korkmak. Av beklemek iztirapla-ra lıkaydı kahrma-nlara perestis	Saklambaç, hır-sızlık, av bekle-mek tuzak sür-piriz, eşya sak-lama oyunu, esir almaca, (gülle ve bar) takip. hücum, muhasa-ra, baskın, mu-harebe , eşkiya oyunları.
3 Kır ha-yatı (Pas-tural)	9-14 »	Onuncu yaşta	Tercih ettiği şeye karşı hırs kendi-nin bir şeye ma-lık olması arzusu	Sevdiği hayvan-ları beslemek . Kulubeler inşa etmek. Mahzen-er kazmak.
4 Ziraat	12-15 »	Onikinci yaşta	Tekâmül. ihtiyat bağçe ihtirası	Bağcivanlık , in-taş ettiğini gör-mek arzusu ile tohumlar ekmek hava tarassutları
5 Ticaret	14-20 »	Onsekiz - yir-minci yaşta	İktisat etmek (cep-lerini doldurmak) bir iş yapınca üc-ret istemek. he-sap ve kıymet hakkında marifet sahibi olmak.	Trampa. satın al-ma ticaret. mü-badele, emtea

Bu (tarihi tekerrür) nazariyesini şiddetle tenkit etmiş olan (Bos), sanatlar hakkında tekâmülü beşer şu devrelere taksim edilebilir, diyor:

a) Kolleksiyon sanatları. Nebat, hayvan, maden toplama Av ve balıkçılıktan ziraata geçit bundan neşet etmektedir.

b) İstihsal sanatları, bunlarla insan, mahsulâtın artma-sına hizmet eder: Toprağı kazmak, tırmık çekmek. Hay-vanları ehliileştirmek. Saban ile sığır ve beygir ile çift sürmek. Orman yetiştirmek.

c) İmal ve tahvil sanatları. Tezgâh işleri. Ticaret. Mî-marlık, güzel sanatlar ve saire.

(Bos) e göre medeniyet tekâmülü devreleri ile ferdi tekâ-mül devreleri arasında bir muvazat görmek güçtür.

Bu nazariyenin leh ve aleyhinde olan şeyleri tetkik eden (Lange) ye göre, muasır medeniyet o kadar mudil ve muazzam ki bugünün çocuğu, ırkının heman bütün mazi-sindeki devreleri kucaklıyan ve kendi etrafında bulunan muhtelif içtimai sınıflarla temas ediyor.

İlk bakışta nazariyeyi kabulde tereddüde düşülebilir. Zira çocuk, insaniyetin geçtiği bütün devreleri geçmez. Bundan başka insaniyetin her grupu, her parçası; aynı devreleri geçmiş değildir.

Fakat şunları keşfetmek güç değildir: 1—Evvelâ, çocuk, insaniyetin ve daha doğrusu bazı akvamin, tarihinin her hanki bir devresinde geçirdiği, muhiti şartlar içinde bulun-mayor. 2 Çocuk, cinsi ve annelik insiyakıda dahil olduğu halde bütün insiyakları inkışaf etmiş olan büyümüş insanla mukayese edilemez. 3 Çocuk; göreneklerin, tecrübe-lerin, itiyatların tesirine henüz maruz kalmamıştır. Büyümüş insanda aksidir. 4 Çocuk; bilâkis, medeniyetin muayyen bir tekâmül mertebesine intibak etmiş olan (bü-yümüş insan - adült) lerin harici tesirlerine maruzdur. 5 Çocuğun bazı insiyakı temayüllere, taklide, oyuna, zekâyâ karşı olan imtidatlı ve şedit mutavaatkârlığı, plas-tikliği neticesi, bilhassa hayatın başlangıcında çocukta, doğrudan doğruya ve müstakil intibaklara dair pek az istidat ve imkân vardır. Etrafını kopya ve taklide dair ise onda pek çok istidat vardır.

Bununla beraber şunu inkâr edemeyiz ki çocukların ço-ğunda, insaniyetin her hanki bir devresinde görülen teza-hürleri hatırlatacak şeyler görülür. Fakat heman şunuda ilâve etmeliyizki bu çocuğun tabiatına, zekâsının inkışafı derecesine, etrafındaki insanların tesirine göre bu tezahür-ler pek sathi ve hatta gayri mahsus bir surette veya bilâkis

temamen vazih ve mümtet bir surette vaki olabilir.

İrkin tekâmülü ile ferdin tekâmülü arasında mutlak bir muvazat olmamakla beraber bazı çocuklarda bilhassa oğullarda medeniyetin: Avcılık, çobanlık, ziraat, ticaret devreleri faaliyetlerini görüyoruz.

Çocuk, bunları, muhitinin tesiri altında az kaldığı yerlerde meselâ hür bırakılınca, daha çok göstermektedir.

Şunu da hatırlatabım ki çocukta, bu alâkalardan evvel eski hiç bir medeniyet devresi ile münasebeti olmıyan (teknik) alâkası da başlıyor.

Ne fikirde olursak olalım şunu unutamayız: İnsaniyetin birer armaganı olan tekniklerin, marifetlerin, fikirlerin, prensiplerin eski nesillerden bizlere intikali - pek az istisnalardan sarfınazar - sırf söz ile, mücerret usüller ile vaki olamaz.

Çocuk ve vahşi

Bu nazariye, çocuğu bugünkü vahşilerle mukayeseyede sevk etmektedir. Çünkü vahşi, bazı noktalarda, çocuğa benzer. Levy - Brühl ve arkadaşlarına göre çocuk zihniyeti ile vahşinin ki arasında ayniyet vardır. Bu görüş; cinevre darülfünunu pedagoji profesörü mösyö (Piaget) nin müşahede ve tarassutlarına da, bir dereceye kadar, uymaktadır. Fakat gerek Piaget, gerek ben şuna kaniiz ki çocuk ile vahşi arasında ayniyet yoktur, ve her noktada çocuk, vahşi ile mukayese edilemez.

Vahşide, çocuğun henüz meçhulü olan (einsi insiyak, annelik insiyakı gibi) deruni maharrikler vardır. İktisap ettiği tecrübe ve teknikler itibarile de çocuktan başkadır. Vahşide bir takım itiyatlar vardır. Çocukta yoktur. Vahşi bir takım göreneklerin tesiri altındadır. Çocuk değildir.

Çocuk ile vahşi arasındaki müşabehet noktası şudur: Vahşiler, medeni insanın tekâmülünün bir noktasında donup kalmıştır. Orada tepinir durur. Onda çocuğun bazı tezahürleri görülür. Fakat çocuktaki zihniyet ve hal ve hareketin noktası noktasına aynı değildir.

Bununla beraber şunu da unutmayalım ki her medeni gurupta, oldukça çok öyle insanlar vardır ki bunlar, vahşiler ile mukayese edilebilir ve binaenaleyh bunlarıda

çocuklarla mukayese etmek doğru olabilir.

Bu tekrarlama nazariyesinin, terbiye tedris işlerini tanzimde ne kadar mühim olduğundan da bir az bahsedelim:

1. Terbiye muhiti nasıl tanzim edilmelidir?

— Beşerin muhtelif devreleri hakkında çocuğa müşahede ve mülâhaza fırsatları temin edecek surette tanzim edilmelidir. Çocuk, bir yerden diğer yere kendini nakledebilmeğe, emeklemeğe ve yürümeğe başladığından itibaren; tabiatın sinesinde bırakılmalı etrafında eşya ve canlılarla tecrübeler yapmasına -bilhassa keşifler yapmak ve uzviyetine sahip kılmak maksadile- müsaade etmelidir. Bir az daha büyük olan çocuk dahi, etrafında: taharri ve tetkike, ava, mahsül yetiştirmeğe, tabiat kuvvetleri üzerinde tecrübe etmeğe fırsat verecek şeyler; ve daha sonra: nebat dikmek, hayvan beslemek, gıda hazırlamak, evcikler yapmak, nakliyat vasıtaları imal etmek; mübadele ve ticaret faaliyetleri fırsatlarını temin etmek lâzımdır. Anormal çocuklara mahsus mektepler, kırdaki yeni mektepler, izcilik teşkilâtı bu işler için pek muvafık şeylerdir.

2. Ders programı nasıl olmalıdır?

— Bir çok çocukların av, av bekleme, koleksiyonculuk bağcivanlık, hayvan besleme, inşaat, imalât, ticaret zevklerini tatmin edecek surette olmalıdır. Program bunların faaliyetine saha olabilmelidir. Program, bu faaliyetlerin yalnız ana hatlarını ihtiva eder fakat her hanki ahval ve icabattan istifade dahi edilir.

3 Malûmat iktisabında hanki tekniğe daha ziyade ehemmiyet verilmelidir?

— Çocuğun kendi keşfetmesine, tecrübe etmesine, şahsi veya cemi bir surette faaliyetini akıtmasına, hülâsa hakiki meseleleri bizzat hal etmesini temin eden teknik ve usule ehemmiyet vermelidir, ki buna Amerikalılar (proje) usulü demektedirler.

4 En iyi disiplin hangisidir?

— Evde ve bilhassa mektepte bu mesele, muaddal bir şeydir. Çünkü ferde göre değişir.

Fakat umumî olmak üzere şöyle denilebilir ki küçük

Bulunmuş şiirlerden:

Ne olur

*Ne olur! O sevimli, şen çehrenin ışıklı
Gözleriyle bir daha, gözlerime bak; ruhum
Bu gönül anlıyorum ancak senin ışıklı
Gözlerinin nuruyla aydınlanacak; ruhum*

*Gözlerim gözlerinde, şirin sözlerinle sen,
Anlat ilk tesadüfler hakkında bildiğini;
Bana aşkın öğretti; bin bir kahrına rağmen,
Bu çekilmez hayatın niçin sevildiğini.*

Süleyman Sıddık

çocuğa ilk evvel, akılâne bir surette emir vererek yaptırma usulünü tatbikten sonra, çocuğun yavaş yavaş kendi kendine inzibatlanması hususuna alışması eyidir. Bu bapta mesuliyet ve teşebbüs mümareseleri en mühim rol oynar.

Yine umumî olmak üzere denilebilir ki çocuğun ahlâkî teşekkülünün muvaffakiyetle temininde yukarıda zikroluna muhitî amiller, program, metod mühim rol oynar. Zira disiplin; sadece bir talimatnameye, ve bazı emir ve nehiylere otomatik itaattan ibaret olmayup ayrıca faydalı itiyatlar elde etmek; ve cemiyetin menfaati ile kendi menfaatını tevhit ederek en iyi bir tarzda hareket ettirebilecek ve icabında şahsî menfaatını içtimai menafia feda ettirecek yollar bulmak demektir.

**Mütereccimi
M. Rahmi**

Petro Rusyayı nasıl avrupalılaştırdı?

Ziraat ve Maliye

Rusyada ziraat pek perişan halde idi. Deli Petronun en mühim gayelerinden biri de Rus çiftçiliğini yükseltmek, ziraî istihsalâtı artırmak idi. Yılmaz mesaisi neticesinde Rus ziraatında da büyük inkılâp husule geldi. Petro, tab'asına patates ziraatı öğretti; ve bunu esaslı gıda olmak üzere tamim etti. Orağı eline alır nasıl orak biçileceğini ahaliye öğretirdi. Fransa seyahatında, Fransız köy papaslarının küçük güzel bağçelerini görüp sevmişti. Rusyaya avdetinde Rus papaslarına: «Hayırsız herifler; köylülere bir bağçe yapmakta bile nümune olamayorsunuz!» derdi.

Petro, çiftliğinde, tohum ıslahatı; hayvanatın teksir ve ıslahı usullerile, gübre tecrübelerile, Avrupa alâtı ziraatesinin ve usullerinin tatbikatı ile pek çok uğraşarak bunları hep Ruslara öğretmeğe özenddi.

(Don) ve (Derbent) havzalarında bağlar yetiştirdi. Buralara İran ve Macaristandan çubuklar getirtti.

1712 de ilk harayı tesis etti. Harkof ve Poltava taraflarında ilk koyun yetiştiren Petro oldu, ki bugün buralar koyun yatağıdır. Rusyada ormanları ilk himaye eden de Petrodur. Neva nehri ve Fenlandya körfezi boylarında mühim ormanlar vardı. Bu ormanların etrafına, beş (verst) lik mesafelerle, adam asacak sehpalar dikti. Ormanları tahrip edenleri astırıyordu.

Köy iktisadîyatını düzeltmek için Petronun karşısında iki büyük mania vardı: Rusların fena itiyatları, maliye bozukluğu.

Rus köylüsü, ecnebi memlekete sattığı keten ve kenevir içine ağır çeksın diye, kırpıntılar ve hatta taş bile koyuyordu. Bu malların müşterisi olan İngilizler, bu halden şikâyet ediyordu. 1716 da Petro, bir semirname neşrederek bir daha kım böyle yaparsa idam edileceğini ilân etti.

1722 de istokhölme ağaç kaşık, fındık, dokuma bez, satmağa giden Rus köylüsünü, (Bestocef) şöyle tasvir ediyor: Bunları kızığa koymuş, sokaklarda bağıarak dolaşiyor. Sokağa ateş yakıp yemeğini pişirmeğe uğraşiyor. Polis müdahale etse kavga ediyor. Sokaklarda sarhoş oluyor. Ötekine berikine çatıyor. Kırıl paslı...

Harpler sebepile olan maliye bozukluğuda köy iktisadiyatını düzeltmekte Petronun belini büken şeylerdendi.

Petro, tahta çıktığı zaman Rus maliyesi pek berbattı. Varidat bir milyon yedi yüz elli bin rubleden ibaretti. Masarif yalnız orduya ediliyordu. Memurlar bir takım imtiyazat mukabilinde çalışıyorlardı. Para verilmiyordu. Yol yoktu veya yapılmıyordu.

Bu kadarcık para ile bir şey yapılamayacağını Petro biliyordu. Memleketin servet menbalarından istifade edecek kadar zaman geçmesinede vakt müsaat değildi. İstemiyerek bir çok inhisarlar ve sakala kadar vergiler koymağa mecbur oldu. Bununla beraber bütçe açığı yine devam ediyordu.

Haricî istikraza kalktı. Yapamadı. Harp devam ediyor ve bu harp senelerinde yalnız orduya bakılabiliyordu. Bir gün geldi ki orduya bakmak da mümkün olmamak üzere idi. İşte bu sıkıntı zamanında Petro, ağır vergi ve tazyik sistemlerini terk ederek, garbın maliye ve iktisat esaslarına daha ziyade yaklaştı. Memleketin istihsalâtını çoğaltmak ve vergileri islâh etmek. Bu iş için 1718 den 1722 ye kadar çalışma neticesinde varidat 1,8 milyondan 4,6 milyona çıktı. ve daima artarak 1725 de 9,8 milyon oldu.

Bütçenin masraf kısmındada yenilikler vardı: Artık yalnız orduya değil mekteplere hastahanelere de para ayrılıştı.

Nede olsa Petro, Rus maliyesini istediği gibi islâh edemedi. İyi temeller atmıştı. lâkin ansızın ve hesapsız muharebeler yeni maliye esaslarından beklenen semereyi vaktından evvel mahvediyordu.

M. Rahmi

Neşriyat

İzmir muhitindeki neşriyat hayatından arasıra bu sütunlarda bahsediyoruz. İstanbuldan sonra en kesif gazetecilik yapan İzmir, kitap itibarile de -gazete, mecmua nispetinde olmasa bile- yine mühim eserler vermekten geri kalmamaktadır. Bu ayda Fikirlerin mesleği itibarile en çok alâkadar olduğu çok kıymetli bir kitap intişar etmiştir;

İzmir Maarif Emni Fuat Bf. Garbi Anadoludaki geniş bir mıntakanın irfan ve terbiye hareketini; daha ziyâde ilk tedrisat müfettişlerinin devamlı mürakabe ve irşadile tanzim etmek sistemini kabul etmiştir.

Müfettişi; «yalnız tenkit eden, tahtie eden, rapor veren, sevimsiz ve menfi adam değil; muallime, resmî, hususî hayatında rehber ik eden, ona muvffakiyet yollarını gösteren, kendisine itimat edilir samimi bir irşat ve ikaz arkadaşı» kabul eden Fuat Bf. geçen sene olduğu gibi 930 senesi tatil aylarında da Mıntaka Maarif Müfettişlerini toplıyarak mektepciliğin çok mühim esaslarını birlikte tahlil ve münakaşa ettirmiştir. Bu ayın kıymetli eseri; işte bu kongranın bu seneki müzakerelerine ait zabıtlarla ittihaz edilen kararları havi 262 sahifelik kitaptır. Müzakerelerde, talim ve terbiyeye ait bir çok ilmi esaslar etraflı münakaşalarla tavzih olunmuş bunların tatbik kabiliyeti iyice tayin edilmiştir. Biz ancak bu mevzular dan bir kaçının ismini zikretmekle iktifa edeceğiz:

Mektep müzeleri, talebenin müşahedeye sevki ve tedrisatın talebe faaliyetine istinat ettirilmesi tarzları, ruhî tetkikler, mekteplerde çocuk teşekkülleri, sınıf randemanlarının tayininde istinat edilecek esaslar, ünite plânları, muhtelif sınıflarda müsterek

mevzuların sınıf seviyesine göre tespiti, aynı sınıf çocuklarının yaş ve zakâlara göre şubelere tevzii, muhtelit mektebin bazı tezahürleri karşısında alınması lâzımgelen tedbirler.

Eserde mülâhhas tekerrür nazariyesine istinaden çocuk teşekküllerile muhtelit tedrisatta cinsi tezahürlerin salim bir mecraya sevkî çok etraflı olarak münakaşa ve izah edilmiş isabetli kararlar dercedilmiştir. «Mekteplerimizin halen muhtelit olması bir vaki'dir.» Leh ve aleyhinde pek çok şeyler söylenen bu sistem hakkında bizim için esas münakaşa; onun aksülamellerine mani olacak tedbirlere ait olacaktır. Filhakika kongranın bu husustaki müzakereleri bütün tafsilâtile dercedilmek suretile bu noktaya fazla ehemmiyet verildiği kitabın mütaleasından anlaşılmaktadır. Bu bahislerin aileyi de şiddetle alâkadar etmesi itibarile bu kıymetli kitabın yalnız mektepcilerce değil, bütün münevverlerce mütalaasını hararetle tavsiye ederiz.

*
**

İzmir ve Havalisi Asariatika Muhipleri Cemiyetinin; neşriyat silsilesinin beşinci kitabı olmak üzere (Felix Sartiaux)'ın [Küçük Asyada olmuş şehirler] ünvanlı eserini taba verdiğini memnuniyetle haber aldık İzmir müzesinin tesisine yardım ve Türkçe Fransızca iki rehberinin neşrine himmet eden Cemiyet Efes ve Bergama harabeleri için de çok kıymetli ve zengin münderecatlı iki eser telif ve tabettirmiştir. Bu son kitabı ile de Cemiyet Garbi Anadolunun büyük harabelerinden Priéne (Söke-ke lebek) Didymeon (Didim), Milet (Milas) Hiérapolis (pamuk kale) hakkında hakikaten muhtaç olduğumuz malûmatı vermiş olduğundan şimdiden şayanı tebrik buluruz.

*
**

Mıntakamızın iktisadî neşriyatından da gelecek nushamızda bahsedeceğiz.

Kemal Turan

Bu bahsı bitirmezden evel memleketimizde bazan pek müteamim olan ve ırkımız için büyük bir tehlike teşkil eden Trahom denilen göz hastalığı üzerine muallimlerimizin nazarı dikkatini celbetmek isteriz. Hükûmet bu hastalığı bedava tedavi eder. Ancak gözünde ve göz kapaklarında devamlı bir kırmızılık ve mahmurluk görülen her çocuğu ihtiyaten bir sıkı muayeneye sevk etmek her muallim için vicdan borcudur. Keza çocukları gerek bedeni, gerek ruhi nemalarını tetkikte büyük bir rol oynayan ve pek sık görülen bogaz ve burun (vejetasyon) tenebbütatlarında mümkün olduğu kadar küçükten temizlettirmek hususunda velileri teşvik etmek muallime bir vazifedir.

Bu sahifenin nihayetindeki not hanelerine çocuğun mektep hayatınca geçireceği mühim hastalıklar kayıt ve işaret edilebilir.

Serbest diğer hasse tecrübeleri

Yukarıdaki tecrübeleri yapmak her muallim için bir zaruret'tir. Ancak meraklı ve vakti müsait olan arkadaşlar için diğer üç hasseye ait bir kaç küçük tecrübeyide buraya kayd ediyoruz. Lâmise tecrübeleri insanın en mühim ve en kuvvetli hissi lâmisedir. Hatta diğer hisleri ve bazı melekeleri arizaya uğrayanları bile yalnız lâmiselerile hayata raptedebiliyorlar.

Birinci tecrübe: Aynı büyüklükte bir demir, tahta, bir sünger bir mantar bir mukavva ve bir cam plak tedarik ediniz. Evvelâ gözü açık birer defa bunlara temas ettirdikten sonra gözü kapalı her birisine ayrı ayrı muayene ettirerek ne olduğunu sorunuz.

İkinci tecrübe: Dışarısı tamamen aynı şekilde ve aynı büyüklükte iki kibrit kutusu alınız. Bunların içerisine her biri birer gram ağırlığında yirmişer cisim koyunuz. Evvelâ birini on diğerini yirmi gram yapmaktan başlayarak birini sağ diğerini sol eline vererek gözü kapalı çocuğa bu ağırlıkları mütemadiyen değiştirerek ve farkını gittikçe azaltarak elle tarttırınız. Hankisi daha ağır diye sorunuz.

Üçüncü tecrübe: Yün, pamuk, ipek, ve ketenden yapılmış muhtelif kumaşları gözü kapalı tefrik ettirmeğe alıştırınız.

Dördüncü tecrübe: Beş paralık, beşlik, onluk, yirmilik,

yüzlük beş kuruşluk ve on kuruşluk paralardan mürekkep bir kümeyi cins cins gözü kapalı tasnif ettiriniz. ve sonraları bunların her hangi birisini eline aldığı zaman tanıyup tanımadığını tecrübe ediniz.

Beşinci tecrübe: Nispeten daha büyük çocuklarda ellerine gözü kapalı iken evvelce görmediği bir eşyayı ellerile iyice muayene ettirdikten sonra eşyayı elinden alup gözünü açarak resmini yaptırınız. Sonra o eşyayı göstererek mukayese ettiriniz. İmkân bulabilerseniz bu tecrübeyi muayyen bir friz üzerinde yapınız.

Şamme tecrübeleri: Şamme hassesi bilhassa bülûğ zamanında çok şiddet kesbeden fakat insanların medeniyeti tekâmül ettikçe dumure uğrayan bir hassedir. Buna ait şu tecrübeleri kaydediyoruz.

1 : Aynı büyüklükte ve aynı biçimde şişeler tedarik ediniz. Bunların dışlarını aynı renge boyayınız. içlerine eter, sirke, petrol, ispiro, benzin kolonya zeytunyağı koyunuz. Altlarına çocuklarca görülmeyecek numaralar yazınız. Her birisini koklatarak ne olduğunu sorunuz.

2 : Muayyen bir koku alınız. Bunu evvelâ sırf sonra üçte bir su ile sonra yarı yarıya su ile ilâhere.. karıştırarak kokusunun şiddetini değiştirerek ayrı ayrı yukarıdaki gibi şişelere koyunuz, ve çocuğa bu şişeleri kokutun şiddeti sırasile tasnif etmesini söyleyiniz.

Zaika tecrübesi : Zaika için bir muallimin yapabileceği sıhhi ve terbiyevi mahzuru olmıyan bir tecrübe kaydediyoruz: Muayyen ve haricen birbirine tıpkı benzeyen boyalı şişeler içine sırasile şunlardan tedarik ediniz. Sirke, limon soyu, portakal suyu, tuzlu su, zeytun yağı, meşbu karbunatlı su ile bunları doldurunuz. Birde eczacı damlası tedarik ediniz. Bunuda içindeki renk gözükmemek üzere boyayınız. Tecrübe edilecek çocuğun diline hiç temas ettirmeden uzaktan bu mayilerden her hangi birisini damlatınız. ve birinci damlada ne olduğunu sorunuz. Bilemezse bir ikinci damla bir üçünü damla damlatınız. Üçüncüde bilemezse-nakıs addediniz. Bir mayiden diğer bir maye geçerken damlayı temizce yıkamağa ve çocuğa evelkinin tesiri kaybolmak üzere bir az fasıla vermeğe itina ediniz.

Bütün bu tecrübeleri çok eğlenceli ve bunların sık sık tekrerrürü terbiyevi kıymeti haiz birer oyun olmak itibarile muallim arkadaşlarımız için bunlara rağbet edeceklerini ümit ediyoruz. Bunların tatbikine imkân bulanlar aldıkları neticeleri gerek umumî şekilde müşahede defterlerine ve gerek küçük cümleler halinde fişin notlar hanesine kaydedilebilir.

Beden ve hasse ölçüleri ve tecrübeleri hakkında umumî mütalaat

Sınıfına hakim olmak istiyen vazifesini hakkile ifaya karar veren her muallim; eline aldığı sınıfı teşkil eden çocukları ilk iş olarak bu ölçülerini tespiti çalışmalıdır. Malumdur ki ruh bedenin bir tezahürüdür. ve bedenle çok yakından alâkadardır. Ruhi hadiseler ne kadar havai ve gayri maddi ise bedende bilâkis şahsi ve maddidir. Bir çok ruhi hadiselerin sebeplerini ve amillerini beden üzerindeki tetkikat izah edebileceği gibi bütün ruhi hadiselerin tezahür mahalli de yine bedendir. Binaenaleyh çocuklarını ruhi tetkiklerle vazetmek isteyen bir muallim evvelâ bedenî tetkikleri kemali dikkatla yaptıktan sonra ruhi hadiselerin mahiyet ve hakikatını anlayabilmek için daima bundan sonra izah edeceğimiz müşahedeleri ve tecrübeleri yaparken bedenî tetkiklerin muhasalasını hatırlamalıdır.

L â h i k a

Bedenî muayenelerin muhtelif yerlerinde çocukların boğaz ve burun tenebbütatından ve bunların araştırılması lüzumundan bahsettik. tabip olmıyan muallimlerin bunu en kolay nasıl tetkik edebileceğini bu bahsın sonuna ilâveyi faydalı gördük:

Çocuğun ağzını kapalı tutması tavsiye olunduktan sonra bir parmağıle meselâ sol elinin işaret parmağıle sol burun deliğinin kanadını bastırarak kapanup sağ elini yukarı kaldırırken derin nefes almak ve aşağı indirirken koyuvermek şartile otuz hareketi teneffüsiye ve sağ tarafı aynı suretle kapatup bu sefer sol kolle keza ağır ağır otuz hareketi teneffüsiye yaptırılır. Çocuk bunları rahat yapıyorsa veya hiç dayanamıyorsa burununda ve boğazında kısmi veya külli Vejetasyon olduğuna hükmedilir.

— İkinci kısım —

Ruhî tetkikler ve müşahedeler hakkında umumî esaslar

Yukarıdan beri telhis ettiğimiz tetkikler bir muallimi çocuğun neşvünemasının mazisi ve hali hakkında tenvir edebilir. Ancak bu tetkikler daha ziyade birer vasıta mahiyetindedir. Muallim bunlarla hüküm değil ancak ilerideki hükümlerinin sebeplerini izah edebilecek vasıtalara malik olabilir.

Çocuğun ruhi varlığı iki suretle tetkik edilebilir.

A — Serbest müşahedeler.

B — Tecrübeler.

Tecrübelerde ferdi ve şahsî veya cem'i (kollektif) olabilir.

Çocukların ahvali ruhiyesini tetkik edebilmek için gidilecek bu iki yoldan şüphesiz en mühimmi birincisidir. Çünkü çocuğun muntazam bir müşahadeye mevzu olduğunu bilmemesi bir çok fevkalâdeliklerin yapmacıkların önüne geçebilir. ve hakiki manasile kendi ruhi siması bu suretle mütalaa edilebilir. Ruhi tecrübelerde ise heman gayrikabili içtinap olan heyecanlar, haleti ruhiyedeki zarurî tagayyürler çok defa hakiki neticeleri hataya düşürebilir. Ancak çocuğu mütemadiyen 'müşahade ve tarassut altında bulundurarak onun harekâtından manâ çıkarmak ve manaları isabetli hükümlere çevirmek bir az müşküldür. Çok defalar bir çok muallim arkadaşların çocuklarına ait müşahade defterlerini bütün bir sene heman boş braktıkları görülmektedir. Kendilerine sebebi sorulduğu zaman şayanı kayıt bir fevkalâdelik olmadığını söylemektedirler. Bu müşahadelerimiz ruhi tetkikler faslına girmezden evvel çocukların nasıl müşahade edileceği hakkında bir az tevakkuf etmeği faydalı addettirdi.

Müşahadeler nasıl yapılmalıdır ?

Her muallimin talebesini müşahade için bir defteri bulunmalıdır. Bu boş defterin her talebe için meselâ alfabe sırasile bir kaç sayfası tefrik edilmelidir. Bu sayfaların şeklinin bir nümunesini left v. teklif ediyoruz.

Muallim her gün derste, teneffüste çocuklarının arasında

dolaştıkça onlara hissettirmeden bütün oyunlarını, hususî mükâlemelerini, arkadaşlarıyla aralarında geçen münakaşaları ders esnasında aldığı tavırları yegân yegân tetkik etmelidir. Değil bir senede hatta bir günde bile her muallim her talebe hakkında bu neviden bir çok vak'alar kaydedebilir. Viyana mekteplerinde tatbik edilen bir usulde burada kaydedelim:

Bazı muallimler sınıfın bir tarafına birer küçük zımbalı defter asmaktadırlar. Her gün, her zaman her hangi bir çocuk aklına geleni sormak istediği veya merak ettiği her şeyi bu sayfalardan birisine yazıp imza ederek kapalı bir kutuya atmaktadır. Muallim bunun müşahade için yapıldığını hissettirmek için her gün son dersten sonra bir gün evvel atılmış olan sualler hakkında kısaca izahat verebilir. Bu suretle her muallimin önünde çocuklarının ferdi ve umumî ruh ve alâka tahavvülleri hakkında çok iyi vesikalar bulunabilir.

Çocukların ruhi müşahadelerinde kullanılmak üzere bazı Amerika mekteplerinde tatbik edilen bir usul de şudur:

Bu usûl (İntrospection) dedikleri dahili tetkik metodundan istifade etmek gayesile ve meşhur Franklenin defterinden ilham alınarak yapılmıştır nispeten büyükçe çocuklara meselâ: bizde dördüncü ve beşinci sınıf talebesine birer gündelik defter tedarik ettirilir. Her akşam yatmazdan evvel o günkü hatıralarını, iyi işlerini tehassüslerini oraya kaydettirmek itiyadı veriliyor. Çocuklar vakit vakit bunların bazı sayfalarını muallimlerine okuyor ve okutturuyorlar. Bittabi bunların arasında da muallimin bir çok hükümler ve neticeler çıkarabileceği yüzlerce vakıa ve vesikalar bulunuyor. Ancak bu defter usulünden bahsederken şurayı ehemmiyetle kaydetmek isteriz ki çok iyi olan bu iş çocukları fena idare edilir, yalancılığa, tefahüre ve bir çok ictimai ahlaksızlıklara sevk ebebilir. onun için çocuklarına iyi güvenen arkadaşlar bunu tedricen ve fevkalâde ihtiyatla tecrübe edebilirler.

Birde yarım tecrübe dedikleri müşahade usulü vardır. Burada muallim müşahade etmek kastile harekete geçer. Fakat çocuklar bunu hissetmezler. Meslâ çocukların temayüllerini müşahade etmek maksadile hazin ve ya vatani veya sevinçli bir vakadan istifade ederek onlarla şahsan görüşür, ve fikirlerini döktürür. Bu esnada bütün ifadelerine, hareketlerine ve yüz tahavvüllerine dikkat eder.

Çocukların müşahadeleri için müallimlerin belli başlı iki mühim sahaları daha vardır. Bunlardan biri oyunlardır, Diğeri de resimlerdir.

Muallim mektepte ve haricte çocuğun ne vakit oynadığına hangi zamanda, hangi oyunlarla meşgul olduğuna oyunlarile harici hadiselerin münasebetine, oyunların ferdîmi, yoksa umumî mi olduğuna ayrı ayrı dikkat ve bunların tahavvülâtına ehemmiyet vermelidir.

Resimler de böyledir. çocukların bu meraklarıdır. Çok resim yapmak isterler. Ve bu resimleri divarlara yapmaktan zevk alırlar. Viyana mekteplerinde bu iş için şu yol takip edilmektedir. Muayyen bir odanın divarları beyaz badana edilmekte ve o odanın ortasına bir takım kaplar dizilerek içine tedariki pek kolay ve bir kaç kuruşun içinde olan çeşit çeşit renkli dutkal boyaları konmaktadır. Çocuklar emirlerine amade duran mütaaddit fırçalarla canları istedikçe gelip bu divarlara resimler yapmaktadırlar. Divarlar dolunca bir kireç badanası tekrar sahayı hazırlamağa kifayet etmektedir.

Ayrı odası olmıyan yerlerde ancak bir mektep divarını ve ya bahçe divarının kenarına bir sundurma takılarak bu işe tahsisi de kabildir.

İster bu şekilde olsun, ister gizlice tahtalara yapılan resimler olsun, ister defterlere ve resim defterlerine yapılanlar olsun hepsi tetkik edilince muallim için fevkalâde istifadelidir.

Bu resimler karşısında muallim kendi kendine şu sualleri sorabilir.

- 1 — Çocuk hangi eşya veya vak'anın resmini yapmıştır.
- 2 — Bunu ne vakit ve nerede görmüştür.
- 3 — Bu kendisiyle ne dereceye kadar alakadardır.
- 4 — Resimde hangi yerlerde ısrar etmiş ve neleri ihmal etmiştir.
- 5 — Renkleri kullanırken hakikate ne dereceye kadar yaklaşmıştır. Mübalega ve ya tahfifmi ediyor ?
- 6 — Cesamet nisbetleri ne dereceye kadar hakîkdir? Çünkü çocuklar uzun müddet en ehemmiyet verdikleri şeyleri büyütürler.
- 7 — Uzakları ve yakınları ne dereceye kadar ifade ediyor ve ilh.

Bu vadide yapılan tecrübeler göstermiştir ki: Resimler ile çocukların arasında çok mühim münasebetler vardır. Bir umumî anket neticesinde küçük çocukların 6 yaşına kadar insanlarda boyun yapmadıkları fakat düğmeleri ihmal etmedikleri saçları birer birer koydukları, erkek çocukların daha ziyade otomobil, tramvay şimendöfer gibi hareket eden şeyler kızların ise bilhassa çiçek, yaprak, manzara gibi pasif şeyler yaptıkları anlaşılmıştır. Bu vakıa kızların ruhan umumiyetle pasif ve erkeklerin aktif olduklarına bir misal olarak kaydedilmektedir.

Çocukların bu suretlerle yapılan müşahadeleri her halde muallimi fevkalâde tenviredebilecektir. Ancak vakıalardan hükümlere geçerken her vakit isabet olmayabilir. Bunun için meraklı muallim arkadaşlar üzerinde düşündükleri ve bir neticeye bağlayamadıkları vak'aları olduğu gibi hakiki hüküm verdiklerini dahi müfettişlerine ve diğer arkadaşlarına göstere rek müdavelei efkâr etmelidirler.

Biz bunu takip eden sayfalarda fişin ihtiva ettiği suallerin mahiyetini biraz tafsile çalışacağız. ve bu sualler hakkında yapılmasına imkân olan bazı tecrübeleri de ilâve edeceğiz.

Bu suallerin cevapları olan hükümlerin kısaca bir cümle

halinde her sene ait olduğu haneye kaydolunurken bu hükümlerin behmehal müşahade defterinde kaydedilmiş vakialara ve mümkünse bazı tecrübelerle kontrol edilmiş ve bu tecrübelerle ait vesikalar, resimler saklanmış bir halde bulunmalıdır.

Bu kadar uzun satırlarla izah edilen müşahade meselesi mahiyeti anlaşılınca zannediyoruz ki hiçte güç değildir. Esasen ruhi tetkikler ve müşahadeler bazılarının zannettikleri gibi ayrı bir iş değildir. Her gün her saat sınıfta, bahçede hariçte veya evinde çocuklarla temas eden muallim etrafında olup biten şeylere dikkat eder. Ve bunları kaydetmeği ihmal etmezse işini yapmış demektir.

Kış Pazartelerinde öğlelerden sonra ne yapacaklarını düşüneceklerine hem çocukları eğlendiren hem terbiye eden bazı tecrübeleri tatbik ederek müşahadelerini daima kontrol edebilir.

Bu seneki fişlerde başlıca ruhi kısımda dört türlü mevzu vardır: bunlardan ilk ikisi dikkat ve hafıza üçüncüsü bilhassa temayüller, ve hissi hayat üzerinedir.

Nihayet dördüncü kısım çocuğun iradî hayatına yani tatbikata ait müvazenesizliklerine tahsis edilmiştir. Dikkat ve hafızaya ait sualler gerek müşahade ve tecrübe suretleriyle kolaylıkla cevaplandırılabilir. Ancak umumî müşahadeler sayfası etrafında biraz daha müşkülât vardır deye biliriz. Ancak bu dört nevi mürakabe ve müşahadenin evelce yapılmış olan bedenî ölçülerle mizan edildikten sonra muallimin her sene vereceği hükümlere de bir hane açılmıştır ki bu suretle fişler her vakit için her eline alan kimseye bir mana ifade edebilecektir.

Fişin dördüncü sahifesi nasıl doldurulacak?

Dikkat alâka

Bu sahifeye ait verilecek hükümler ya müşahadelerin mahsulü kanaatlardan veya her sual için kaydedilmiş olan tecrübelerin neticesinden, en eyisi müşahadelrein tecrübelerle kont-

rolundan çıkarmalıdır. Ancak derhal şunu söyleyelim ki bu vadide belki biz bütün hadiseleri cami izah vermekte müşkülât çekeceğiz, ve bazı esaslî misallerle iktifaya mecbur kalacağız.

Muallim arkadaşlar — Burada kaydettiklerimizin haricindeki bir çok misalleri kıyasla halledebilecekleri gibi, bir çoklarını da kendi ruhiyata vukuflarile izah imkânını bulacaklardır.

Son tedrisatın tamamen alâka psikolojisine istinat ettiğini burada kayt ve tekrarı lüzumsuz addediyoruz. Çocuklarının dikkat ve alâkalarının tavî ve tabîî olarak hangi istikametlere teveccüh ettiğini tetkik etmeyin bir muallimin bugünkü rejimde muvaffakiyeti imkânsızdır. Alâkanın şu iki kanununu daima hatırlamalıyız ki bir şey bizatihi şayanı alâka olduğu içindir ki çocuğun dikkat ve alâka dairesine girer, ve her hangi bir şey doğrudan doğruya bu dairenin içinde değilse bizatihi şayanı alâka olan şeylere raptolunarak cazip olabilirler. Şu halde muallim her adımında alâka mihveri üzerlerinde yapacağı tedrisatın her safhasında çocuklarının gerek tabîî dikkat kuvvetlerinin derecesini gerek o meyzua ait dikkatinin kuvvetini tetkik ve mürakabe etmek zaruretindedir. Her çocuğun dikkatı ya dahili gözü kendi şuurunda veya bütün melekelerinin hariçte bir noktada temerküzü demektir, ve bir çocuk ne kadar senkretik bir küllü göz önüne alırsa o kadar vazih bir dikkat sarfedebilir. Dikkat mütemadi değildir. Münkati cereyanlıdır, ve her ruhî hadise gibi buda:

A — Yaşa

B — Fıtrete

C — O an veya güncü haleti ruhiyeye

D — Mevzua, müessirin şiddetine

E — Yorgunluğa

F — Terbiyeye

göre tahavvül eder. Bittabi her şahıs üzerinde de az çok farklar gösterir.

Dikkatin haricî tezahürleri

Bir çocuk dikkat ediyor mu etmiyor mu! Dikkati ne dere-

cededir. Bunu anlayabilmek için elimizdeki ilk vasıta zevahirdir. Filhakika dikkat eden bir çocuğun yaşına göre yüzünün hututu ve ifadesi bir hususiyet gösterir. Yedi yaşına kadar olan çocuklarda veya ruhen o deyrde kalmış olanlarda dikkatin fizyolojik alâmetleri şunlardır:

Gözler o noktaya teveccüh eder. Kaşlar bir az yükselir. Ağz hafifçe açılır. ve bazen dil açık dışarı çıkar teneffüs ağırlaşır.

Yedi yaşından sonraki çocuklarda çehre mimikleri daha ifadelidir, ve dikkatin nev'ine göre tahavvül edebilir. Hayreti ifade eden dikkatte kaşlar tamamen yukarı kalkar. Alında çizgiler peydah olur. İradî dikkatlerde ekseriya kaşlar çatılır. Derunî yani kendi şuurumuzda geçen bir dikkatta el ekseriya başı okşar. veya bilhassa çocuklarda sallanır.

Dikkat esnasında kan beyine hücum eder. ve uzamış dikkalarda bir müddet sonra yüze hafif bir kızılık gelir. Dikkatin helli başlı iki türlü arızası vardır. Birisi çok ifrat derecede dikkatki lüzumsuz yere bir şeye dikkatini hasr ve merakını sardırانların, manyakları ki bu nevidendir.

İkincisi, dikkatin azalmasıdır buda ya dalgınlık veya zihin yorgunluğu halindedir. Çocuklar umumiyetle büyüklerden daha dalgın görünürler.

Yukarıdanberi ehemmiyetini tekrar ettiğimiz burun ve boğaz tenebbütatı - (vejetasyonlar) dalgın çocukların bir çoklarınınin sebebidir.

Zihin yorgunluğuna gelince buda dikkatin arizalarından birisidir ki bu bahsın sonunda ayrıca kaydedeceğiz.

Sualler, cevapları, alınacak tedbirler.

Sualler nevi nevidir, ve bunların bir kaç tanesi bir zümreye dahildir. Bizde zümre zümre mütalea edeceğiz

1 — Daima dikkatli mi? Dikkatı kolaylıkla dağılabilir mi?

Derslerde oyuna dalmağa mütemayilmidir?. Dikkatini dersin nihayetine kadar muhafaza edermi?

Bu suallerin hepsi birbirinin mütemmimidir. Muallimin bunların cevabını araştırmak için yapacağı üç türlü yol vardır. Birisi zavahiri takip etmek. İkincisi soruşturma usulile araştırmak üçüncüsü de fitri dikkatini tecrübe etmektir.

Çocuk eğer vechen dikkat alâmetlerini gösteriyorsa muallim dikkatinin var olduğuna dair bir delile maliktir. Fakat kat'iyen bu delil her vakit şayanı itimat değildir. Bilhassa bûluğdan evelki yaşlarda bir kendi kendini dinleme ariz olur ki zahiren heman dikkatin bütün evsafını gösterir. Fakat zihnen tamamen başka hayallerdedir. Muallim suallerile esasen bu zevahiri kontrol eder. Yedi yaşındaki bir çocuğun dikkati müstemirren ancak on dakika bir mevzu üzerinde durabilir. Binaenaleyh derslerde her on dakikada bir sarih tenevvu zarureti vardır. Oniki yaşınaki çocuklar bir mevzuun üzerinde elli dakikaya kadar dikkat sarf edebilmekte imişler. Dershanenin tışından birisinin geçmesi veya muallimin hareketleri bile bazı çocukların dikkatini dağıtabilir. Bunlar dikkatı kolay dağılanlardır. Buna müşabih bir vak'a yukarıki suale cevap verdirebilir.

Dikkatin idamesi için alınacak tedbirler şöylece hülâsa edilebilir:

A — Dershanede:

Sınıf eşyası çocuklarca iyice tetkik edilerek mahiyeti temamen didiklenmiş olmalıdır. Yani hangi sınıfta olursa olsun bir muallim behemahal sınıfın eşyasını ve yeni gelen her şeyi adam akıllı göstermelidir. Cepheye hiç bir şey asmamalıdır. Ancak vatan haritası muallimin yeri ve kara tahta bulunmalıdır. (Sarı rengin dikkati teksifte mühim bir rolü olduğu söylenmektedir. tahtaların etrafının ve sıraların alt kısmının mümkün olan yerlerde bununla boyanması şayanı tav-

siyedir.)

B — Muallimin kıyafet ve tavrında

Muallimlerin her gün elbise ve eşya değiştirmesi bilhassa dikkati kolay dağılabilecek olanların hele kızların alâkalarını celbetmektedir. Bundan iğtinap etmek iyi olur.

C — Hususî ve şahsî sebeplerde

Çocuk bir şeye şu sebeplerden dolayı dikkat edemez.

1 : Yaşı ve alâkası o mevzuun haricindedir. Bu takdirde kendisini alâkadar edecek mevzua geçmelidir.

2 : Zihnî yorgunluk sebebledir. Bu takdirde dinlendirecek tedbirler almalıdır.

3 : Uzun dikkat itiyadını almamıştır. Bu takdirde bilhassa onu cezbedecek vasıtalara müracaat etmelidir.

4 : Hastadır. Mide hastalıkları, sıtma neticesi dalak, vejetasyon, nezle dikkatin tekâsüfüne manidir. Bu takdirde tabii hastalıkların çaresi düşünülmelidir.

5 : Rahatsızlık, sıraların, elbisenin, havanın gayri tabiiliği dikkata zarar verir. Bu takdirde bunları izale etmelidir.

6 : Çocuk ancak bizzat yaşadığı şeye dikkat eder. Binaenaleyh muallim ferdin ona dersini yaşatmalıdır.

II — Hangi ders ve tecrübeler daha dikkatlıdır? Tecrübeler dikkat eder mi?

Bu suallerin sebebi bilhassa çocuktaki dikkat tipini ayırmaktır. Söylediğimiz gibi dikkat alâka ile müterafiktir. Çocuğun en fazla alâkası hangi derslere daha ziyade celbedilmişse o ders onun için daha ziyade calibi dikkattır. Mamafi bir takım hususî istidatlar vardır ki daha mektep sıralarında kendisini gösterir, ve bu zamanda tenbih edilirse ileride memlekete güzideler yetiştirilir. Dersler istidatları ifade etmek itibarile bazı terbiyecilerce şu zümrelere ayrılmaktadır. Riyaziye: Eyvelâ mücerredata saniyen muhakemeye ve birçok hadiselerin kendi ruhunun derinliklerinde geçmiş olmasına delâlet

eder. Tarih, coğrafya, roman ve hikâye kıraatı; Muhayyilenin faaliyetine delâlet eder. Bu faaliyet bilhassa bülûğ zamanlarında maddiyatla müvazenelendirilmezse bir çok çocuk manilerine sebep olmaktadır. Resim elişleri ve musiki sanata temayülü ifade eder.

Hakiki bir muallimin vazifesi; ilk mektepten mütehassıs değil müvazeneli adam yetiştirmek olduğuna nazaran her hangi bir derse fazla istidadı ve binnetice diğerlerine alâkasızlığını gördüğü çocukları diğer dersleride kendisini alâkadar eden melekesi itibarile çocuğa raptetmeğe çalışmak mamafih istidatlarına da mâni olmamaktır.

Dikkat tecrübeleri

Bir sınıfta dikkatsizlik vak'aları azda olsa çokta olsa bir muallim için fenadır. Şu halde muallimlerin bazı tecrübelerle sınıfını teşkil eden çocukların tabii dikkatlarını tespit ve mütalâa etmesi zaif olanlar üzerinde bilhassa işlemesi faydalı olur.

1 : Bina, resim tecrübesi.

Çocukları arkaları dikkat ettirmek istediğiniz yere gelmek üzere diziniz ve kendilerine bir tecrübe yapacağınızı bakalım, kimin en çok dikkat etmiş olduğunu arayacağınızı söyleyiniz. Geriye dön kumandası veriniz. Gösterdiğiniz şeyin ehemmiyetine göre on saniye ile bir dakika arasında baktırdıktan sonra gördüklerini yazmalarını söyleyiniz. Görüşlerin taaddüdüne ve nev'ine göre dikkat kuvvet ve tiplerini bulabilirsiniz.

Aynı tecrübeyi büyük bir resmi göstererek yapabilirsiniz.

2 : Yol tecrübesi.

Çocukları kendilerine hiç bir şey söylemeden ve hiç bir suretle bir yere dikkatını celbetmeden mutatları olmıyan bir yoldan geçiriniz. Avdette o yolda neler gördüklerini yazdırınız.

Bundan evel bir gün evlerinden mektebe gelinceye kadar meselâ kaç bakkal dükkânı önünden geçtiğini sorunuz. Ertesi gün kendisini kontrol ettiriniz.

3 — Telkin kabiliyeti tecrübesi.

Bir resimde bulunan müteaddit şeyleri gösterdikten sonra bir şeyin yalnız ismini söyleyerek geçiniz. Sonra rengini ve ya şeklini veya adedini gayri bir telkinle sorunuz. Meselâ: Çocuklar deminki resimde gördüğünüz değirmen mavi mi idi. kahve rengi mi idi? Yazınız. Halbuki değirmen sarıdır.

4 — Harf çizme tecrübesi.

Çocukların eline aynı metni havi bir kıraat parçası veriniz. Ve bunun içinden muayyen iki veya üç harfı çizmelerini söyleyiniz. Buna bir de zaman koyunuz.

5 — Çocukların eline yüz kelimelik bir metin veriniz. ve bunun içinden on kelimenin ortalarından sesli ve sessiz bazı harfler belli etmeden eksik olsun. Çocuklara eksik harfli kelimeleri görüp görmediğini sorunuz.

6 — Çocuklara yaşlarına göre bir seri rakamlar veriniz. Ve bunlarla bütün sınıfın en kolaylıkla yapmak itiyadını aldığı bir ameliyeyi yaptırınız, ve buna en çabuk zaman kaydını koyunuz.

7 — Çocuklara muayyen bir müddet zarfında söylediğiniz bir kelime üzerine akıllarına gelen bütün kelimeleri yazmalarını söyleyiniz. Bu tecrübe hem dikkat hem tedai itibarile mühimdir.

8 — Bahçede oynayan bir çocuğu acele çağırınız. ve ona bahçeyi göremeyeceği bir yerde önünde, arkasında, sağında ve solundaki arkadaşların kimler olduğunu ve ne yaptıklarını sorunuz.

Bu tecrübeler bir çok şekillerle taaddüt ettirilebilir.

ZİHNÎ YORGUNLUK

Zihnî yorgunluk fevkalâde mühimdir. Şahsa göre değişir, Yaşa göre değişir. Bilhassa beden inkişaf zamanlarında çoğalır. Onun için bedenin maddi inkişaf devrelerinde zihnen daha az yormaya ihtimam etmek lazımdır. Biz ekseriya çocukları zihnen yorduktan sonra birde anormallikle itham etmekte tereddüt etmeyiz. Zihnî yorgunluğun devamı zihni harap eder, ve mahveder. Bu hususta muallimin iki vazifesi vardır:

En yorucu dersleri verdikten sonra vakit vakit zihin yorgunluğunu tecrübesi yaparak çocuklarını ne kadar az yordüğünü mürakabe etmelidir. Dersler bazan muallimin şahsına ve usulüne göre zihin yormaktaki ehemmiyetini değiştirir. Bina en aleyh her muallimin müteaddit derslerinden sonra zihnî yorgunluk tecrübeleri yaparak hangi dersleri en fazla yorucu buluyor, onları en az yoran derslerle müvazene ederek programını yaparsa çok ilmî hareket etmiş olur.

Derslerin zihni yorgunluk itibarile şu şekilde bir sırası teklif edilmektedir:

Riyaziye, beden terbiyesi, tarih, coğrafya, türkçe, tabiatı tetkiki, resim, musiki.

Son bazı tekliflere nazaran jimnastik derslerinin öyleden sonralara kalmalarıda şayanı tecviz görülmemektedir. Bilâkis sabahları yapılması tavsiye edilmektedir.

Zihin yorgunluğuna dair tecrübeler

1 — İmlâ tecrübesi:

Küçlükleri aynı derecede iki imlâ hazırlanır. Bunlardan birisi dersten evel sür'atla diğeri dersten sonra sür'atla yazdırılır. Aralarındaki atlama farkları ve hataların artması yorgunluğa delâlet eder.

2 — Lamise tecrübeleri

Lamise tecrübeleri bahsında söylediğimiz tecrübeler dersten

evvel ve sonra yapılır. Aralarındaki farklar aranır.

3 : Harf çizme tecrübeleri

Muayyen bir metindeki muayyen harflerin çizilmeleri tecrübeleri dersten evvel veya sonra veya sabah ve akşam yapılarak neticeleri mukayese olunur.

4 : Dinamometre tecrübeleri:

Dinamometre denilen alet sağ ve sol elde üçer defa sıkılarak ayrı ayrı vasatileri alınmak suretile zihin yorgunluğu ölçülür.

5 : Veber cihazı tecrübesi

Küçük bir cedvel tahtasının sıfır santimetresine bir sabit iğne sokulur. Diğer bir iğnede orta parmakla istenilen milimetre civarında tutulur. Bu suretle bazen bir iğne bazen iki iğne birden dokundurularak kaç tane dokundu diye sorulur. Ne kadar mesafeden iki iğneyi his ediyorsa o kadar az veya çok yorgun demektir.

Bunlardan mada bütün dikkat tecrübeleri evvel ve sonra yapılmak suretile zihnî yorgunluğa miyar olabilir. Çocuğun dikkatına ait geçirdiği mühim arizalar meselâ taabbi dimağî ve onun neticesi menenjit gibi şeyler veya esash gerilikler «notlar» hanesine kaydedilecektir.

Fişin beşinci sahifesi nasıl doldurulacak?

Hafıza

Hafıza; beşeri hayata rapteden en mühim melekedir. Mektep ise her ne olursa olsun her hangi yoldan giderse gitsin nihayet faaliyetini hafızaya bağlamakla mükelleftir.

Çocuklarda iki türlü hafıza üf'ulesi vardır. Küçüklerde hafıza havasse müstenittir. Büyüklerde ise kelimelere bağlıdır. Çocuklarda hafıza gayri iradîdir. Büyüklerde ise daha ziyade